ČPVP č. 3 | 2004

K vyšší moci ve směnečném právu

Josef Kotásek*

1. VÝZNAM VYŠŠÍ MOCI VE SMĚNEČNÉM PRÁVU

Nesplnění podmínek pro výkon postižních práv ze směnky, tj. zejména opominutí prezentace směnky k placení a protestu pro neplacení, může mít za následek ztrátu těchto práv zmeškáním – srov. čl. I § 53 ZSŠ[1] (pro šeky srov. čl. II § 40 ZSŠ). ZSŠ přitom předpokládá u těchto tzv. zachovávacích směnečných úkonů předložení originálu směnky v určený čas na určitém místě.

Toto až ceremoniální pojetí nemusí vždy vyhovovat věřitelským zájmům. Majitelé také hledají (a nacházejí) cestu, jak se uvedené zátěže právně nebo jen fakticky zbavit: ve směnkách se velmi často objevují doložky „bez protestu" (pak není nutné protestovat[2]), platební místo je umísťováno do sídla věřitele (skutečné fyzické předložení směnky je potom neověřitelné),

* JUDr. Josef Kotásek, Ph.D., Katedra obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

[1] Zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový (dále v textu jen „ZSŠ").

[2] Uvedené samozřejmě platí s výhradou zvláštních druhů protestů, na které nemá doložka „bez protestu" žádný vliv.

event. věřitel dokonce bohorovně spoléhá na důkazní nouzi dlužníka marně namítajícího, že nedošlo k řádné prezentaci (dle ust. čl. I § 46 odst. 2 ZSŠ musí totiž nepředložení lhůt prokázat ten, kdo se toho dovolává)[3].

V každém případě platí, že fyzické předložení směnky v poměrně krátké lhůtě[4] je jednou z povinností věřitele a její porušení může vést až k prekluzi všech postižních práv ze směnky[5].

Za určitých okolností však mohou včasnému předložení směnky nebo šeku bránit nepřekonatelné překážky, které mají za následek právní nebo faktickou nemožnost vykonat příslušné směnečné úkony. Zásada *impossibilium nulla es obligatio*, která patrně každému právníkovi v těchto případech nejprve vytane na mysli a která by majitele zprostila povinnosti učinit zachovávací úkon, zde nemá použití. Zachovávací úkony totiž nepředstavují skutečnou povinnost majitele směnky – ani smluvní a ani zákonnou. Brání-li jim vyšší moc, nemůže jít o nemožnost plnění, která by mohla majitele liberovat. Jak správně připomíná Hermann-Otavský[6], o majitelově „povinnosti" prezentovat nebo protestovat směnku hovoříme jen s určitou terminologickou licencí; ve skutečnosti jde o podmínky postihu, rituál (často prázdný a hospodářsky neúčelný), který musí majitel provést k výkonu, resp. udržení svého regresu.

Případy vyšší moci ve směnečném právu upravuje čl. I § 54 ZSŠ[7]. V případě této normy máme co do činění s typicky „resortní úpravou"; jak vyplyne i z dalšího výkladu, vyšší moc ve směnečném právu neodpovídá běžně chápané vyšší moci[8]; což ostatně, jak také uvidíme dále, způsobuje několik komplikací.

Zdánlivě obsoletní úprava směnečné vyšší moci nabyla na velké aktuálnosti během ničivých povodní, které v minulých letech opakovaně postihly části naší země. Že v takovém případě jde o případy směnečné vyšší moci ve smyslu čl. I § 54 ZSŠ, je bez debat. Dopady uvedeného ustanovení se ale také často diskutují v situacích, kdy majitel směnky vlivem některých objektivních okolností nedostál v předepsaných lhůtách svým prezentačním povinnostem a tyto okolnosti mají přitom individuální rozsah. Příkladem může být úraz, který majiteli zabránil vykonat včas příslušné udržovací úkony. V těchto případech je aplikace zprošťujících ustanovení čl. I § 54 ZSŠ sporná.

Tento příspěvek má proto za cíl provést rozbor citovaného ustanovení právě ve vztahu k vyšší moci, která se týká omezeného okruhu osob, případně osoby jediné. S ohledem na téměř identické znění směnečné a šekové úpravy[9] vyšší moci lze většinu níže uvedeného využít i u šeků.

2. STRUČNÝ PŘEHLED DOPADŮ VYŠŠÍ MOCI

Prvním efektem směnečné vyšší moci je zákonná prolongace lhůt předepsaných pro příslušné udržovací úkony. Pokud včasnému předložení směnky nebo protestaci brání nepřekonatelná překážka, ať už faktická nebo právní, je majitel povinen oznámit tuto skutečnost svému indosantovi a bez ohledu na splnění této notifikační povinnosti se prodlužují lhůty určené pro tyto úkony. Překážka tedy nemá za následek přetržení nebo stavení lhůt, pouze je prodlužuje. V tomto smyslu se hovoří o dilatorním (odkladném, prorogačním, prolongačním) účinku vyšší moci.

Po jejím odpadnutí je majitel povinen neprodleně učinit příslušné úkony – prezentovat směnku k placení a případně jí i protestovat.

Pokud však vyšší moc trvá déle než třicet dnů, zasahuje zákon v neprospěch postižních dlužníků tak, že vyšší moci přiznává remisorní (zprošťující) účinek. Majitel může v takovém případě vykonat postih i bez toho, že směnku včas předložil či protestoval – jde o tzv. bezprostřední, příp. immediátní postih[10].

---

[3] Pro úplnost dodejme, že předložení nebo protest není nutný v situaci, kdy již bylo protestováno pro nepřijetí směnky směnečníkem (srov. čl. I § 44 odst. 4 ZSŠ).

[4] Srov. čl. I § § 34 odst. 1, 35 odst. 1 a 38 odst. 1 ZSŠ.

[5] Srov. opět čl. I § 53 ZSŠ.

[6] HERMANN-OTAVSKÝ, K.: Die höhere Gewalt im Wechselrechte nach dem Gesetze vom 30. November 1912, Vídeň, Manz Verlag 1913, s. 2.

[7] Ustanovení čl. I § 54 ZSŠ zní takto: (1) Vadí-li včasnému předložení směnky nebo včasné protestaci nepřekonatelná překážka (zákonné ustanovení některého státu nebo jiný případ vyšší moci), prodlužují se lhůty stanovené pro tyto úkony. (2) Majitel je povinen neprodleně dát zprávu svému indosanta o případu vyšší moci, vyznačit tuto zprávu na směnce nebo přívěsku a připojit datum a podpis; kromě toho platí ustanovení § 45. (3) Pomine-li vyšší moc, musí majitel neprodleně předložit směnku k přijetí nebo k placení a po případě dát učinit protest. (4) Trvá-li vyšší moc déle než třicet dní po splatnosti, lze vykonat postih, aniž je třeba předložit směnku nebo učinit protest. (5) U směnek na viděnou nebo na určitý čas po viděné se počítá třicetidenní lhůta ode dne, kdy majitel dal svému indosanta zprávu, že nastala vyšší moc; tuto zprávu lze dát již před uplynutím lhůty k předložení. U směnek na určitý čas po viděné prodlužuje se třicetidenní lhůta o čas po viděné, udaný ve směnce. (6) O skutečnostech, které se týkají toliko osoby majitele nebo toho, koho majitel pověřil předložit směnku nebo učinit protest, platí, že nejsou případy vyšší moci.

[8] Zde je třeba poznamenat, že vyšší moc není v českém pozitivním právu definována, ačkoliv tento pojem používá řada právních předpisů (srov. např. čl. 26 odst. 3 zákona o vodách).

[9] Znění příslušných norem, tj. čl. I § 54 a čl. II § 48 ZSŠ, je téměř identické. Rozdíly jsou pouze v počátku a délce lhůty, po které nastupují deliberační účinky vyšší moci.

[10] Lhůta činí třicet dnů od splatnosti (tedy nikoliv měsíc) a den splatnosti se do lhůty podle čl. I § 73 ZSŠ nezapočítává. Kompromisní třicetidenní lhůta je odrazem obecné zkušenosti, že překážky vyšší moci nemají obvykle delšího trvání a zřídka přesahují uvedený počet dní. Současně není třicet dnů natolik dlouhá doba na to, aby mohla výrazněji ohrozit zájem věřitele na včasné plnění

V případě nastoupení vyšší moci je dále majitel povinen neprodleně dát zprávu svému indosantovi o případu vyšší moci, vyznačit tuto zprávu na směnce nebo přívěsku a připojit datum a podpis. V ostatním se použijí ustanovení o notifikaci nuzných směnek[11], což mimo jiné znamená, že vyrozuměný předchůdce je povinen k další notifikaci svému předchůdci atd.

Povinnost informovat o vyšší moci má majitel jen vůči bezprostřednímu předchůdci a eventuálně jeho rukojmímu, nikoliv ale vůči výstavci. Nemá-li majitel předchůdce, tj. směnka nebyla indosována a zůstává stále v rukou remitenta, není komu oznamovat a notifikační povinnost tedy není dána[12]. Oznámení by mělo krátce specifikovat okolnosti vyšší moci. Přitom neplatí čtyřdenní notifikační lhůta předepsaná pro oznámení u nuzných směnek[13]; zákon stanoví lhůtu poměrně neurčitě, když majitel má podle čl. I § 54 odst. 2 ZSŠ oznamovat svému předchůdci vyšší moc „neprodleně". Dle okolností tak může být notifikační lhůta i delší než „obecná" čtyřdenní lhůta. Nesplnění oznamovací povinnosti nemá žádný vliv na regresní práva ze směnky, dle čl. I § 45 odst. 6 ZSŠ ale může založit nárok na náhradu škody[14]. Kromě toho je majitel povinen vyznačit tuto zprávu na směnce nebo přívěsku a připojit datum a svůj podpis[15].

3. GENEZE PRÁVNÍ ÚPRAVY VYŠŠÍ MOCI VE SMĚNEČNÉM PRÁVU

Otázka vyšší moci a jejích dopadů na práva ze směnky představovala dlouhou dobu jednu z kontroverzních a nejednotně řešených otázek směnečného práva. Až velké sjednocení směnečného práva provedené díky haagským a ženevským konferencím zajistilo jednotný náhled na vyšší moc a její vliv na zachovávací úkony.

Současná právní úprava je v historickém pohledu výsledkem úspěšné snahy o změkčení tvrdých dopadů vyšší moci ve směnečném právu. Zejména v německé právní oblasti se totiž zpočátku teorie klonila k tomu, aby důsledky vyšší moci byly zcela přičítány k tíži majitelů směnek a ke změně tohoto doktrinálního stanoviska došlo až vlivem válečných událostí, definitivně zřejmě až po první světové válce[16].

Argumentem byla obvykle – jak už také ve směnečném právu jinak – tzv. směnečná přísnost; zde zasahující jako dvojsečná zbraň mimořádně v neprospěch majitele směnky. Např. Grünhut[17] pro řešení znevýhodňující věřitele argumentoval mj. i rovností účastníků: pokud postižní dlužník odpovídá majiteli i v případě, že hlavní dlužník nezaplatil vinou vyšší moci, bude jen spravedlivé, když naopak vyšší moc bránící předpokladům postihu bude snášet majitel. Jinými autory (Einert) byla potom přísnost předpisů diligence odůvodňována heslem „casus sentit dominus" (nebezpečí stíhá dlužníka). Bývá také upozorňováno na právní nejistotu, kterou by zohledňování vyšší moci vyvolalo.

Žádný z uvedených argumentů nelze považovat za dostatečně přesvědčivý. „Směnečná přísnost" je univerzální a sugestivní zaklínadlo[18]; pseudoargument, kterým lze odůvodnit snad každý názor a každé pojetí. Jako sugestivní jazyková konvence – jedna z těch, ve kterých se tak často uvelebuje naše myšlenková prázdnota – představuje „směnečná přísnost" pohodlný únik do světa nic neříkajících generalizací. Na jejím vratkém základě můžeme přeci stejně „přesvědčivě" argumentovat opačně, tj. tak, že vyšší moc by měla jít k tíži regresního dlužníka, který koneckonců směnku podepsal, garantuje zaplacení směnky, počítá s možností, že proti němu může majitel nastoupit a svou pozici mohl dopředu – např. exoneračí doložkou v indosamentu – ovlivnit. Argument rovnosti účastníků rovněž nepřesvědčuje: již tím, že dopady obou situací, které Grünhut uvádí (nezaplacení směnky direktním dlužníkem a nepředložení směnky k placení) nejsou souměřitelné. Nezaviněná a nepředvídatelná ztráta postižních práv bezmocného majitele je na první pohled

ze směnky (volně podle KIZLINK, K., SPIŠIAK, J.: Zmenkové právo podľa zákona č. 255/1941 Sl. z., Bratislava, Právnická jednoty v Bratislavě 1944, s. 325).

[11] K tomu srov. KOTÁSEK, J., POKORNÁ, J., RABAN, P. a kol.: Kurs obchodního práva, Právo cenných papírů, Praha, C. H. Beck 2003, s. 420an.

[12] Třebaže to zákon nepředepisuje, měl by majitel ve svém zájmu informovat i v těchto případech účastníky směnky o překážce vyšší moci.

[13] Srov. čl. I § 45 odst. 1 ZSŠ.

[14] Oznámení vyšší moci nenahrazuje běžnou notifikaci u nuzné směnky. Pokud tedy po odpadnutí nepřekonatelných překážek směnečník odmítne směnku přijmout, event. proplatit, musí majitel notifikovat znovu; tentokráte bude oznamovat skutečnost, že směnka nebyla přijata (zaplacena).

[15] Co se týče umístění písemného záznamu o vyšší moci, platí, že poznámka může být situována na směnce (líci i rubu), jejím duplikátu (stejnopisu) nebo přívěsku. Pravidelně bude vyšší moc vyznačována na rubu, kde je pro takový záznam více místa. Obsah záznamu tvoří tři náležitosti: samotná zpráva, tj. údaj o tom, že předchůdce byl informován o nastavší překážce (s uvedením charakteru této překážky), den odeslání zprávy a podpis majitele. Stejně jako u všech jiných prohlášení na směnce, nemusí být text tohoto záznamu pořízen vlastnoručně, vlastnoruční musí být pouze podpis oznamujícího majitele směnky.

[16] Podle KIZLINK, K., SPIŠIAK, J.: Zmenkové právo podľa zákona č. 255/1941 Sl. z., Bratislava, Právnická jednoty v Bratislavě 1944, s. 321.

[17] Takto např. Grünhut, Lehrbuch des Wechselrechts, Duncker a Humblot 1900, s. 341.

[18] KOTÁSEK, J.: Úvod do směnečného práva, MU Brno, 2002, s. 21.

nespravedlivá[19] a opravňuje proto i vyloučení principu, že nebezpečí stíhá vlastníka (tento princip ostatně platí u věcných práv, u obligací se s ním v této podobě nesetkáme). Stejně tak musíme akceptovat i určitou důkazní nejistotu, kterou vyšší moc a nutnost jejího prokazování vždy nutně vyvolá.

I přes tyto tradiční námitky německý říšský soud po dlouhou dobu judikoval ztrátu regresních práv ze směnky, u které nebylo možné např. vlivem válečných událostí splnit příslušné zachovávací úkony. Formalistické německé stanovisko napáchalo značné škody v národním hospodářství a vyvolalo právní nejistotu, zejména v časech francouzsko-německé války roku 1870–1871[20]. Již v té době se ale v judikatuře a později i zákonodárství jiných států prosazuje liberálnější směr, který více respektuje zájmy majitelů. V zemích románského nebo anglo-amerického okruhu byly tradičně účinky vyšší moci v legislativě upraveny jinak – daleko příznivěji pro majitele směnky, který neztrácel práva ze směnky[21]. Rozhodujícím ukazatelem správnosti tohoto mírnějšího přístupu je pak skutečnost, že se tato rozumnější koncepce nakonec prosadila natrvalo.

Modelem současné úpravy vyšší moci v ZSŠ jsou příslušná ustanovení Jednotného směnečného řádu, jenž byl přijat na dvou Haagských směnečných konferencích konaných v roce 1910 a 1912. V prvním návrhu jde o čl. 67 a v druhém návrhu Jednotného směnečného řádu se úpravě vyšší moci věnuje článek 53.

Při projednávání problematiky vyšší moci bylo většinou konstatováno, že dosavadní německé a rakouské řešení se vyznačuje až přemrštěnou přísností a nelze je pro jeho přílišný formalismus doporučit jako modelové.

Spor pak byl veden jen o to, jaké důsledky má vyšší moc mít. Zde se delegáti rozdělili do dvou skupin. První z nich zastávala koncepci bezprostředního postihu, tzn. že v případě vyšší moci měl mít majitel možnost vykonat postih i bez splnění zachovávacích úkonů. Vyšší moc tak měla mít okamžité zprošťující (remisorní) účinky. Opačný tábor trval na nutnosti vykonat zachovávací úkony, třebaže by vlivem vyšší moci byly učiněny později. Vyšší moci tak měly být přiznány odkladné (dilatorní) efekty. Pouze v případě, že by překážky trvaly déle než tři měsíce, měl mít majitel právo postihu i bez prezentace a protestu[22]. Zvítězilo druhé uvedené pojetí s tím, že tříměsíční lhůta byla kompromisně zkrácena na třicet dnů.

Z popisovaného haagského modelu vycházel potom speciální rakouský zákon č. 215/1912 Sb. ze dne 30. listopadu 1912[23](Gesetz über den Einfluss der höheren Gewalt auf die Vornahme wechselrechtlicher Handlungen[24]) a stejně tak i § 100 československého směnečného zákona č. 1/1928 Sb. z. a n. Ženevská konference se vrátila k návrhu své haagské předchůdkyně a čl. 54 Jednotného směnečného zákona je tedy až na výjimky, kterým se budeme věnovat dále, obsahově identický se svou starší haagskou předchůdkyní[25].

Tímto způsobem byl uvedený haagský vzor s menšími odchylkami[26] převzat i do současné úpravy obsažené v čl. I § 54 ZSŠ. Skutečným tvůrcem normy, „empirickým pravotvůrcem", jsou tedy účastníci směnečných konferencí v Haagu.

4. VYMEZENÍ VYŠŠÍ MOCI VE SMĚNEČNÉM PRÁVU

Směnečná vyšší moc není v čl. I § 54 ZSŠ definována jednoznačně. Pozitivní vymezení je pochopitelně pouze obecné a doprovází je pouze jeden demonstrativní příklad[27].

Z textu zákona je zřejmé to, že směnečnou vyšší mocí má být „nepřekonatelná překážka" bránící před-

[19] Příslušná prezentace je v případech vyšší moci obvykle zbytečná a ryze formální. Je-li překážka nepřekonatelná pro majitele směnky, lze očekávat, že totéž platí i pro placení směnečníka, event. výstavce vlastní směnky.

[20] Kizlink, K., Spišiak, J.: Zmenkové právo podľa zákona č. 255/1941 Sl. z., Bratislava, Právnická jednoty v Bratislavě 1944, s. 320. Meyer (Meyer, F.: Der Entwurf eines einheitlichen Wechselgesetzes nebst Begründung, Lipsko, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung 1909, s. 50) informuje dokonce o několika protestních peticích z obchodních kruhů.

[21] Detailní přehled podává Meyer, F.: Der Entwurf eines einheitlichen Wechselgesetzes nebst Begründung, Lipsko, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung 1909, s. 47–56.

[22] Vzhledem k poměrně dlouhé lhůtě by to byly mimořádné případy.

[23] Jak uvádí Hermann-Otavský (Hermann-Otavský, K.: Die höhere Gewalt im Wechselrechte nach dem Gesetze vom 30. November 1912, Vídeň, Manz Verlag 1913, s. 14), jsou notorickým occasio legis válečné události na Balkáně. Podnětem pro schválení zákona byla také moratoria tří balkánských států během balkánské války v roce 1912.

[24] Zákon o vlivu vyšší moci na vykonání směnečněprávních úkonů. V Uhersku platil zák. čl. LXIV z roku 1912, vztahující se také na šeky a obchodnickou poukázku, který byl – pokud jde o právo směnečné – stejného obsahu.

[25] Podle čl. 22 Výhrad k JZS je každá z Vysokých smluvních stran oprávněna přijmout výjimečně opatření obecné povahy k prodloužení lhůt pro zachovávací opatření ve vztahu k postihu a k prodloužení splatnosti. Uvedená výhrada patří k privilegovaným výhradám (rezervám), které smluvní strany mohou využít kdykoliv – i po ratifikaci nebo přistoupení k Úmluvě o jednotném zákonu směnečném – srov. v podrobnostech čl. I odst. 4 a 5 Úmluvy (publikována v češtině in Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový. Komentář. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1999, s. 319).

[26] Rozdíl spočívá např. v tom, že současná úprava uvádí jako případ nepřekonatelné překážky zákonný předpis státu.

[27] Projevuje se zde tendence, kterou známe např. ze smluvního práva – účastníci (delegáti) se shodnou na textu, který je natolik obecný a natolik připouští různé výklady, aby jej mohla každá ze stran chápat po svém a posléze i akceptovat. Konsensus je potom jen zdánlivý a bude nutně příčinou budoucích rozporů.

ložení směnky nebo protestaci. Jen příkladmo zákon uvádí, že jde např. o zákonné ustanovení některého ze států, tj. o překážku právnického rázu. Podle negativního vymezení v šestém odstavci potom „skutečnosti osobní povahy, které se týkají pouze osoby majitele nebo toho, koho majitel pověřil předložit směnku nebo učinit protest", nemají být případy vyšší moci ve smyslu čl. I § 54 ZSŠ.

Z uvedeného můžeme výkladem dovodit následující atributy směnečné vyšší moci:

4.1 SMĚNEČNÁ VYŠŠÍ MOC JE OBJEKTIVNÍ UDÁLOST

Ustanovení čl. I § 54 ZSŠ hovoří o trvání a konci vyšší moci a současně vylučuje některé „skutečnosti". Vyšší moc tedy musí být reálným a objektivně ověřitelným stavem věcí, nikoliv jen fámou, pověstí či pouhým míněním majitele o nemožnosti prezentace. Osobní přesvědčení, obavy a motivy nejsou důležité, pokud jde o otázku, zda jde o směnečnou vyšší moc[28].

Majitel bude z účinků vyšší moci profitovat i v případě, že by o vyšší moci nevěděl a úkon tak ve skutečnosti neprovedl z jiného důvodu, např. proto, že na něj zapomněl. Směnečná vyšší moc nastává také tehdy, když majitel byl mínění, že lhůta je již zmeškána. Stejně tak nerozhoduje, zda šlo o předvídatelnou událost podléhající relativní náhodě a statistickým zákonům nahodilosti (slovy Teilharda de Chardin o „plánovanou náhodu") nebo o zcela mimořádný a neočekávatelný jev, překračující veškerou lidskou představivost. Z toho, že směnečná vyšší moc není závislá na tom, kdo se jí dovolává, můžeme konečně učinit i tento samozřejmý závěr: vyšší moc a její účinky nelze „sjednat" mezi účastníky[29].

4.2 NEPŘEKONATELNOST PŘEKÁŽKY

Výše uvedené samozřejmě není možné vykládat striktně doslova nebo subjektivně. Jen zřídka bude prezentace nebo protestace neproveditelná absolutně jako je tomu v případě moratorií, tj. zákonných omezení. Ve všech jiných případech vyšší moci ve směnečném právu budeme téměř vždy nakonec nuceni konstatovat, že viděno čistě technicky, tyto úkony přece jen bylo možné provést, ovšem za cenu nepřiměřeného zvýšeného úsilí, obrovských nákladů, případně nepřiměřeného nebezpečí.

Řešení je tedy v proporcionalitě; nezdolatelnost překážky je nutno vnímat z pohledu nákladů, úsilí a opatrnosti, které lze v takovém případě od majitele rozumně vyžadovat. Měřítkem by nám přitom měl být *abstraktní* směnečný věřitel, nikoliv skuteční účastníci a jejich možnosti.

4.3 PŘEKÁŽKA PREZENTACE SMĚNKY K PLACENÍ NEBO PROTESTACE

Překážka brání **předložení směnky k placení nebo protestaci směnky**[30] a nikoliv jiným směnečným úkonům (netýká se proto v zásadě např. předložení k přijetí směnky). Nepřekonatelnost překážky přitom nemusí být ověřována marným pokusem o prezentaci či protestem[31], třebaže to může být – viděno z důkazního hlediska – často účelné.

---

[28] Vyšší moc samozřejmě nemůže být definována pomocí ryze subjektivních faktů, které existují „nad" či „za" světem vnějších a pozorovatelných skutečností. Přesto nemůže být koncept vyšší moci budován tak jasně a jednoznačně, jako je tomu u obdobných definic v přírodních nebo technických vědách. Do jisté míry budeme muset určité vnitřní aspekty zohlednit. Nejde ani tak o počátek vyšší moci; z něj totiž majitel směnky těží i v případě, že by o vzniku překážek bránících prezentaci k placení nebo protestaci nevěděl. Obtížnější bude spíše určení doby, kdy překážka odpadla, kdy podle čl. I § 54 odst. 3 ZSŠ musí majitel v takovém případě neprodleně předložit směnku k přijetí nebo k placení a po případě dát učinit protest. Běžný majitel směnky bude často odkázán na sekundární informační zdroje, média. Bylo by nespravedlivé, aby mu bylo vyčítáno, že směnku včas nepředložil po odpadnutí překážky, když přitom vycházel ze zpravodajství, které setrvale informovalo o opaku – např. o neopadající záplavě příslušného území. Majitel jistě nemá „kroužit v loďce kolem místa prezentace a vyčkávat na opadnutí vody", aby směnku okamžitě prezentoval. Měli bychom připustit určité nutné zpoždění, s jakým se pozitivní zpráva o odpadnutí překážky může k majiteli dostat. V praxi může být řešením citlivý výklad pojmu „neprodleně", třebaže v prvé řadě platí, že abychom o této lhůtě vůbec mohli uvažovat, musíme mít nejprve jasno v otázce, zda vyšší moc odpadla nebo ne. Musíme tedy akceptovat, že v mnoha případech nebude možné zcela jednoznačně určit okamžik odpadnutí překážky: je často velmi těžké exaktně stanovit konec některé přírodní nepřekonatelné překážky a stejně obtížné je získat o tom zaručené informace. Za těchto okolností by měla dostat přednost ochrana dobré víry abstraktního majitele směnky, který se spolehnul např. na veřejné informační zdroje.

[29] Takové ujednání by mohlo být dle svého obsahu interpretováno jako dohoda o odkladu splatnosti, kterou ovšem ZSŠ nepřipouští (srov. čl. I § 74 ZSŠ). V úvahu také přichází ujednání o jiném místě platebním nebo protestačním. Taková dohoda by již relevanci měla – podle čl. I § 88 ZSŠ úkony, které se mají vykonat v určitém místě uvedeném na směnce, mohou být provedeny v místě jiném, dají-li k tomu při úkonu, o který jde, souhlas jeho účastníci. Osvědčuje-li se provedení úkonu písemně (např. protestem), vyznačí se v osvědčení i tento souhlas.

[30] Z tohoto důvodu není zničení směnky směnečnou vyšší mocí, i kdyby toto zničení vyšší moc vyvolala. Majiteli směnky v tomto případě nezbývá nic jiného, než směnku umořit.

[31] Zajímavá otázka se otevírá v případě, kdy by majitel dosáhnul prezentace či protestace i přes účinky vyšší moci (šlo by tedy o zachovávací úkony provedené buď jen shodou šťastných okolností, nebo za cenu velmi vysokých nepřiměřených nákladů). Ve smyslu pořekadla „přijít dříve neznamená přijít včas", by se mohla objevit námitka dlužníka, že příslušný směnečný úkon nebyl proveden včas. Zdánlivě by tomu nahrával i text normy, podle níž se „prodlužují zákonné lhůty". Prodlužují však nutně neznamená „odkládají" nebo „staví", proto v těchto případech budeme muset mít za to, že úkon byl proveden řádně.

4.4 ČASOVÉ HLEDISKO

Aby nastaly účinky předpokládané v čl. I § 54 ZSŠ, tj. odklad lhůt či jejich úplné odpadnutí po třiceti dnech, je nutné, aby překážka vyvstala v **době před započetím prezentační nebo protestační lhůty anebo během nich.** Překážka se přitom může objevit až v poslední den příslušné lhůty a majitel z ní bude profitovat i tehdy, pokud by prezentaci nebo protestaci stejně již vlastně ani nestihnul.

4.5 „SUBJEKTIVNÍ" VYŠŠÍ MOC?

O vyšší moc podle směnečné úpravy půjde bez pochybností tehdy, jestliže se vyskytnou takové přírodní či sociální jevy bránící prezentaci či protestaci směnky, které se týkají širšího okruhu osob[32] a jsou také obvykle veřejně známé: jde např. o povodně, zemětřesení, sněhové kalamity, požáry, železniční neštěstí, hromadné nehody, epidemie, stávky, blokády, teroristické útoky, válečné konflikty, válečné operace apod. ZSŠ výslovně udává za příklad směnečné vyšší moci i zákonné omezení některého státu[33].

Vyšší mocí však podle čl. I § 54 odst. 6 ZSŠ nejsou „skutečnosti, které se týkají toliko osoby majitele nebo toho, koho majitel pověřil předložit směnku nebo učinit protest"[34]. Právě toto negativní vymezení působí výkladové obtíže.

Rozdíl mezi těmito čistě osobními skutečnostmi a věcnými překážkami totiž nebude v některých případech jednoznačný. Tyto nejasnosti můžeme demonstrovat na již avizovaném příkladu onemocnění majitele směnky či pověřeného předkladatele. Ani těžké a náhlé onemocnění, které svou rychlostí vzalo majiteli možnost vyhledat alespoň zástupce pro příslušný zachovávací úkon, nebude podle mechanického výkladu považováno za směnečnou vyšší moc, neboť se bude týkat „toliko osoby majitele"[35]. Pokud ale nemoc postihne větší okruh osob, půjde o epidemii, tedy o překážku s charakterem směnečné vyšší moci s dilatorními a později i remisorními účinky. Těžká nehoda vyvolaná srážkou s divokým zvířetem nemá být směnečnou vyšší mocí, protože zasáhla pouze osobu majitele, přitom stejně neodvratitelné, náhodné a nezaviněné neštěstí uprostřed velké řetězové nehody na dálnici již *vis major* ve směnečném právu bude. Takový závěr může být po právu považován za hodnotově rozporný a nepřijatelný[36].

Dle názoru autora je proto namístě velmi uměřený výklad „okolností, které se týkají toliko osoby majitele nebo toho, koho majitel pověřil" výkonem příslušných směnečných oprávnění, když akcent budeme klást na slůvko „toliko" obsažené v šestém odstavci. Nemoc či nehoda majitele nebo osoby pověřené prezentací či protestem přitom může být při tomto restriktivním výkladu šestého odstavce považována za vyšší moc ve smyslu I čl. § 54 ZSŠ, neboť jde o překážky, které mohly postihnout i jiného potenciálního majitele. I zdánlivě osobní skutečnosti tak mohou být vyšší mocí, pokud **mohly objektivně postihnout každou jinou osobu** – příkladem může být zranění způsobené pádem střešní tašky na chodník či zásah bleskem[37].

Bariérou čistě osobní povahy, tj. překážkou týkající se „toliko osoby", by podle tohoto přístupu byla pouze taková překážka, která vznikla výhradně vlivem příslušné osoby a v důsledku jejích specifických poměrů. Tak by navíc bylo možno exemplárně rozlišit ty situace, u nichž zdrojem překážky byla skutečně konkrétní osoba (nehoda zaviněná opilostí majitele, sebepoškození), a případy, kdy jsou za diskvalifikací vnější neovlivnitelné okolnosti (které tím pádem jsou směnečnou vyšší mocí). Přijmout přitom musíme důkazní obtíže, které tento sofistikovanější a „subjektivizující" přístup nutně vyvolá[38]. Uvedený názor sice nelze označit za většinový, z mnoha důvodů bychom mu však měli dát přednost.

Pro uvedené subjektivní pojetí lze argumentovat i pomocí historického výkladu, tj. interpretací, u které zohledňujeme okolnosti vzniku příslušné normy[39]. Jak již bylo uvedeno, byl předobrazem aktuální úpra-

[32] Právě skutečnost, že překážka se týká více osob, je jednou z relativně bezpečných indicií potvrzujících závěr, že jde o směnečnou vyšší moc.

[33] Tím se ZSŠ odlišuje od původního „haagského" znění nebo ust. § 100 zákona č. 1/1928 Sb. z a n. Díky čl. I § 54 odst. 1 ZSŠ tak již nemusíme stejný závěr dovozovat výkladem.

[34] K bližším důvodům této výjimky viz MEYER, F.: Der Entwurf eines einheitlichen Wechselgesetzes nebst Begründung, Lipsko, A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung 1909, s. 52.

[35] K tomu dospívá, ovšem bez jakéhokoliv odůvodnění, např. ŠIKL, H.: Soustavné výklady na právo směnečné, Praha, Česká akademie věd a umění 1927.

[36] KOTÁSEK, J.: Nad směnečným právem. Komentář k čl. I zákona směnečného a šekového, Obchodní právo č. 8/2003.

[37] ROUČEK, F.: Československý zákon směnečný, Praha, Československý kompas 1928, s. 381. Opačně KOVAŘÍK, Z.: Směnka a šek v České republice, 4. vydání, Praha. C. H. Beck 2001, s. 256.

[38] O tomto samozřejmém důsledku platí bezezbytku Randovo konstatování věnované vyšší moci obecně: *Nesmí nás odstrašiti okolnost, že řešení jest často choulostivé, že přes vše hloubání zbývají v mnohých případech pochybnosti; rozhodnutí (jak i v jiných případech) zůstaviž se tu volnému, bedlivému uvážení soudcovskému* (RANDA, A.: O významu vyšší moci v právu rakouském, Právník, č. 5/1913, s. 151).

[39] Oprávněné výhrady, které jsou namítány vůči historickému výkladu (za všechny srov. KNAPP, V.: Teorie práva, Plzeň, ZČU 1994, s. 86 nebo LORENZ, K.: Methodenlehre der Rechtswissenschaft, 2. vydání. Berlín, Springer Verlag 1969, s. 308–311), snad v daném případě oslabuje skutečnost, že výsledný text neschvalovalo laické osazenstvo některého z národních parlamentů, nýbrž odborné grémium haagské směnečné konference. Náš parlament při schvalování ZSŠ pouze mechanicky přejímal text vytvořený dříve.

vy v čl. I § 54 odst. 6 ZSŠ návrh Jednotného směnečného řádu zpracovaný na dvou haagských směnečných konferencích. V čl. 67 prvního návrhu se ještě uvádí „osobní skutečnosti" („persönliche Tatsachen", „faits personnels"). Naproti tomu druhý návrh z roku 1912 v čl. 53 odst. 6 již hovoří o „čistě osobních skutečnostech" („rein persönliche Tatsachen", „faits purement personnels")[40]. V současné dikci jde tedy o skutečnosti týkající se „toliko osoby".

Otázka, zda tím byl sledován nějaký účel, může být zodpovězena kladně, a to nejen s využitím fikce racionálního zákonodárce. Z literatury vyplývá, že za doplněním slova „čistě" byla snaha vyhovět Francii, jejíž zástupci navrhovali uznat také okolnosti, které se dotýkají pouze jednotlivce, za případy vyšší moci. Návrhu francouzských delegátů sice nebylo vyhověno, uvedený doplněk však alespoň zajišťuje, resp. má zajistit, že výklad omezujícího ustanovení zákona bude co možná nejvíce restriktivní[41]. Tedy i argument *e ratione legis*, tj. výklad podle známého nebo podle předpokládaného úmyslu či záměru zákonodárce, hovoří spíše pro uměřený výklad a *cum grano salis* více „subjektivizující" pojetí směnečné vyšší moci[42].

5. ZÁVĚR

K vymezení vyšší moci ve směnečném právu můžeme závěrem konstatovat, že v důsledku obrovské různosti možných případů vyšší moci ponechal zákonodárce záměrně v právní úpravě řadu otevřených prvků. Bude na našich soudech, aby v této „otevřené textuře zákona" nalezly rozumný kompromis mezi zájmy věřitele a dlužníka. Tyto zájmy jsou přitom následující: Na straně věřitele jde o snahu zachovat si postižní práva i přes (dočasné) nesplnění zachovávacích úkonů. Na straně postižního dlužníka může být potom jediným legitimním zájmem[43] co možná nejrychlejší vyřešení otázky, zda bude ze směnky postihován jako nepřímý dlužník.

I z této konstelace zájmů – u vědomí toho, že na straně věřitele hrozí totální a nenahraditelná ztráta postižních práv, zatímco na straně dlužníka pouze dočasná nejistota ohledně případného regresu – je zřejmé, že přednost bychom měli dát restriktivnímu výkladu šestého odstavce rozebíraného ustanovení. Nic by se přitom nemuselo ztratit na přísnosti, se kterou zákon vyžaduje od majitele směnky, aby v krátké lhůtě učinil vše pro realizaci zachovávacích úkonů. Reálně se však zohlední možnosti majitele tyto úkony skutečně provést. Zneužití vyšší moci ze strany směnečného věřitele také nebude příliš pravděpodobné, neboť důkazní břemeno o nastoupení překážky ponese – v situaci, kdy již formálně došlo ke ztrátě lhůt – právě majitel směnky.

---

[40] HERMANN-OTAVSKÝ, K.: Die höhere Gewalt im Wechselrechte nach dem Gesetze vom 30. November 1912, Vídeň, Manz Verlag 1913, s. 16 a 61..

[41] ŠIKL, H.: Soustavné výklady na právo směnečné, Praha, Česká akademie věd a umění 1927, s. 223.

[42] Díky tomuto subjektivnímu přístupu paradoxně směnečné vyšší moci ubíráme na „resortnosti" a přibližujeme ji obecné koncepci vyšší moci.

[43] Snahu zbavit se odpovědnosti ze směnky vůbec (kterou má samozřejmě každý rozumný a ekonomicky uvažující účastník), nelze již vůbec považovat za oprávněnou. Trasant nebo indosant by toho měl primárně dosahovat příslušnou exonerační doložkou (srov. čl. I § 9 a § 15 odst. 1 ZSŠ) a nikoliv vyšší mocí, tj. vnější neovlivnitelnou okolností. Nemá-li být ze směnky účastník vůbec zavázán, nemá směnku podepisovat, event. má využít některé ze zprošťujících doložek, které mu zákon poskytuje.